

УДК 65.012.8:658.7

В.Г. Алькема

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри управлінських технологій
Університет економіки та права «КРОК»*

М.В. Куркін

*доктор економічних наук, професор, радник ректора,
Університет економіки та права «КРОК»*

В.А. Тимошенко

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри правового забезпечення
національного Університету оборони*

Логістична система підприємства як організаційний базис його економічної безпеки

У статті на основі аналізу теоретико-методичних та науково-практичних аспектів сучасного розуміння категорії «логістична система» розглянуто цю категорію не лише з позиції забезпечення ефективності та результативності логістичної діяльності підприємств, а в, першу чергу, з позиції її сприяння забезпеченню належного рівня економічної безпеки суб'єкта господарювання в логістичному середовищі. Сформульовано авторське розуміння наявного потенціалу логістичної системи підприємства у вирішенні завдань забезпечення його економічної безпеки.

Ключові слова: підприємство, системний підхід, логістичний підхід, логістична система, логістичне середовище, економічна безпека, забезпечення економічної безпеки.

В.Г. Алькема

*доктор экономических наук, профессор,
заведующий кафедрой управленческих технологий,
Университет экономики и права «КРОК»*

М.В. Куркин

*доктор экономических наук, профессор, советник ректора,
Университет экономики и права «КРОК»*

В.А. Тимошенко

*доктор юридических наук, профессор,
професор кафедры правового обеспечения
национального Университета охраны*

Логистическая система предприятия как организационный базис его экономической безопасности

В статье на основе анализа теоретико-методических и научно-практических аспектов современного понимания категории «логистическая система» рассмотрено эту категорию не только с позиции обеспечения эффективности и результативности логистической деятельности предприятий, а, в первую очередь, с позиции ее содействия обеспечению надлежащего уровня экономической безопасности деятельности субъектов хозяйствования в логистической среде. Сформулировано авторское пони-

мание имеющегося потенциала логистической системы предприятия в решении задач обеспечения его экономической безопасности.

Ключевые слова: предприятие, системный подход, логистический подход, логистическая система, логистическая среда, экономическая безопасность, обеспечение экономической безопасности.

V.H. Alkema

*Doctor of Economics, Professor,
Head of Managerial Technologies Department,
«KROK» University*

M.V. Kurkin

*Doctor of Economics, Professor, Advisor to the Rector,
«KROK» University*

V.A. Tymoshenko

*Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department of Legal Support
of the National University of Defense*

Enterprise logistics system as an organizational basis of its economic security

On the basis of analysis of theoretical-methodological and scientific-practical aspects of the modern understanding of the category «logistics system» this category was considered in the article, but not only from a position of efficiency and effectiveness of the logistics activities of enterprises, and especially from the perspective of promoting appropriate level of economic security of economic entity in the logistics environment. Author's understanding of the existing potential of enterprise logistics system in the task to ensure its economic security was formed.

Keywords: enterprise, systems approach, logistics approach, logistics system, logistic environment, economic security, economic security provision.

Постановка проблеми

Враховуючи складність та багатоаспектність проблеми забезпечення економічної безпеки підприємств, у сучасних умовах все дедалі частіше науковці та практики використовують системний підхід та його основні принципи задля вирішення комплексних задач щодо належного рівня їх забезпечення. Серед дослідників точаться дискусії стосовно алгоритмів реалізації системного підходу у модернізації та розвитку соціально-економічних систем різних рівнів та типів. На мікрорівні, тобто рівні підприємства, використання системного підходу спрямоване на забезпечення системних зв'язків між суб'єктами підприємства, які дозволяють реалізовувати економічні дії та процеси не відокремлено, а в сукупності скоординованих у просторі та синхронізованих у часі доцільних дій, спрямованих на досягнення встановлених господарських цілей. Серед багатоальтернативного набору варіантів реалізації системного підходу, на нашу точку зору, заслуговує на увагу логістичний підхід, який реалізується шляхом створення, здійснення, функціонування та розвитку логістичних систем. Однак, на сьогодні цей підхід в умовах вітчизняної практики вважається складним і надто раціональним, а його впровадження без врахування особливостей системного підходу та

належної перебудови організаційно-економічних зв'язків між учасниками – не дозволяє отримати очікуваний ефект.

Проблема полягає у недостатньому розумінні сутності системного ресурсу в економічній діяльності підприємств. Окрім того, часто не усвідомлюються очевидні переваги імплементації системного ресурсу у вирішенні не лише задач ефективності та результативності діяльності, а й завдань економічної безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Суттєвий внесок у розвиток питань становлення та необхідності впровадження сучасного логістичного підходу у забезпечення економічної ефективності та безпеки внесли провідні закордонні вчені, такі як: Вордлоу Д. [4], Вуд Д. [4], Джонсон Дж. [4], В. В. Дибська [5], Е. І. Зайцев [5], М. Крістофер [8], Мерфі-мл. П. [4], Х. Пек [8], В. І. Сергєєв [5], Т. Н. Скоробогатова [12], А. Н. Стерлігова [5] та інші. Важливу роль у дослідженні проблематики логістичного підходу та його вплив на результати діяльності суб'єктів господарювання відіграють праці сучасних вітчизняних учених, таких як: Н. В. Валькова [3], О. Ю. Горбунова [10], Г. В. Загорій [10], Я. В. Колодка [6], О. С. Кириченко [2], Т. М. Кротенко [10], Є. В. Крикавського [9], Д. В. Назаренко [7], В. Д. Понікарова [7], О. В. Посилкіної [8], Н.С. Притуляк [11], Р. В. Сагайдак-Нікітюк [10], О. М. Сумця [13-16], Н. В. Чернописької [9], А. П. Юрченко [10], та інших.

Здебільшого, дослідження вітчизняних науковців базуються на формуванні наукових рекомендацій для побудови логістичних систем, які забезпечують ефективне обслуговування різних видів економічної діяльності. Існують лише поодинокі публікації, в яких досліджувалися окремі аспекти використання логістичної системи в ролі інструменту забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємства як за рахунок економічних, так і організаційних важелів впливу.

Невирішені раніше частини загальної проблеми

На сьогодні недостатньо розроблений підхід до розгляду логістичної системи як інструменту ефективного забезпечення економічної безпеки вітчизняного підприємства в умовах слабо структурованого та недостатньо унормованого логістичного середовища. Відсутність належної розробленості такого підходу до забезпечення економічної безпеки підприємства, завдяки використанню можливостей логістичної системи не дозволяє досягти належного рівня економічної безпеки підприємств за умови оптимальних витрат на цю діяльність. Тому, формування погляду на логістичну систему як певного механізму узгодження інтересів учасників економічної діяльності та інструменту забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємства, є важливою частиною проблеми, яка вимагає вирішення.

Формулювання цілей статті

Здійснити аналіз сучасних поглядів на логістичну систему з позиції ідентифікації її можливостей стосовно забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємства, яке функціонує в слабо структурованому та недостатньо унормованому логістичному середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження

Логістична система (ЛС) науковцями розглядається, з одного боку, як важливий інструмент формування конкурентних переваг, таких як висока якість обслуговування, оперативність, гнучкість, надійність, соціальна відповідальність, можливість альтернативного вибору тощо. З іншого, вона є базисом для здійс-

снення логістичної діяльності підприємства. Саме склад і структура ЛС, її сучасна техніко-технологічна та організаційно-економічна база є основними чинниками забезпечення ефективної логістичної діяльності на підприємстві.

На першому етапі досліджували сутність категорії «логістична система». Аналіз фахової літератури свідчить, що поняття ЛС є складним і багатограним, а тому на цей час погляди багатьох дослідників стосовно його сутності й природи різняться [1-6; 9-11; 13-16]. Так, професор Є. В. Крикавський вважає, що ЛС є адаптивною системою зі зворотнім зв'язком, що виконує ті або інші логістичні функції й операції, і складається, як правило, з декількох підсистем, а також має досить розвинені зв'язки із зовнішнім середовищем [9]. На думку Є. В. Крикавського: «Будь-який економічний об'єкт з ознаками системи може бути віднесений до класу ЛС за умови його функціонування на засадах логістики» [9]. З метою більшої деталізації розуміння ЛС, ряд науковців пропонують розглядати ЛС відповідно до певної галузі чи сфери діяльності підприємства. Так, наприклад, Т. М. Скоробогатова запропонувала визначення ЛС для підприємств, що функціонують у сфері сервісу. Відповідно до її погляду, ЛС є сукупністю елементів, функціональний зв'язок між якими дає змогу найбільш повно й своєчасно забезпечити індивідуальних споживачів послугами, що відповідають заданим якісним характеристикам і кількісним параметрам [12 с. 24–25]. Колектив учених із Харківського національного фармацевтичного університету наводить таке визначення категорії логістична система – «це організаційно-управлінський механізм, який реалізує сукупність логістичних функцій, взаємопов'язаних за структурою та спрямованих на досягнення конкретної логістичної мети» [10, с. 79].

Однак, з погляду О. Сумця, таке розуміння цієї категорії має низку недоліків, а саме [14]: ЛС розглядають відокремлено від суб'єкта господарювання, і з визначення незрозуміло, що є основним мотивом створення ЛС і базисом для її побудови; дослідники не вказують на цільову спрямованість ЛС, що не дає уяву про цілі і завдання її функціонування. У результаті маємо трактування категорії «логістична система», яке відображає лише частину її властивостей та характеристик, і є досить узагальненим та неконкретним. Розкриттю поняття «логістична система» та аналізу її змісту приділяли увагу й інші вчені [1-5;6;11]. Аналіз категорії «логістична система» надає змогу зробити висновок про неузгодженість позицій дослідників стосовно її розуміння. Здебільшого науковці схильні розглядати ЛС як: а) механізм управління матеріальними і супутніми логістичними потоками; б) складну та неоднорідну структуру впорядкованого типу; в) інтегровану сукупність різнотипових елементів та зв'язків між ними; г) організаційно-управлінський механізм генерування потоків ресурсів; д) частину організаційно-господарського механізму, яка відповідальна за досягнення цілей логістичної діяльності; е) інструментарій інтегрування функцій логістики; є) сукупність процесів планування, організації та контролю фізичного просування матеріальних потоків; ж) організацію потоків ресурсів та послуг в часі та просторі; з) модель реалізації програм чи планів узгодження інтересів учасників просування матеріального потоку та їх підпорядкування цілям логістики. На розбіжності у підходах до розуміння категорії «логістична система» вказує О. М. Сумець [13-14] та Т. М. Скоробогатова [12]. На нашу думку, у теоретико-пізнавальному аспекті «логістична система» – це, у першу чергу, різновид структурування економічної системи. А на практиці це підсистема економічної системи. Вона утворюється шляхом потокової інтеграції елементів, які реалізують логістичні функції» [1, с. 82]. Аналіз визначень категорії «логістична система» надає змогу зробити такі загальні висновки. Метою ЛС є

забезпечення оптимальної організації логістичних потоків та управління ними. Основними суб'єктами ЛС є менеджери різних рівнів та функцій логістичної діяльності, з чітко визначеними зонами відповідальності та налагодженими зв'язками і механізмами взаємодії. Основними об'єктами логістичної системи є ресурси, які представлено у потоковій формі, що мають вигляд матеріальних, фінансових, інформаційних та сервісних потоків. Потоки в ЛС генеруються завдяки наявності комплексу логістичних активностей. Управління потоками ресурсів здійснюється за рахунок реалізації певного набору логістичних процесів і операцій.

На другому етапі дослідження розглядали сутність категорії «логістична система» на предмет виявлення її зв'язку з функцією забезпечення економічної безпеки. За базове було прийнято авторське визначення ЛС – це адаптивна, цілеспрямована і структурно упорядкована система з високим організаційно-інтеграційним та інформаційно-комунікаційним потенціалом, спрямованим на управління логістичними потоками суб'єкта господарської діяльності для забезпечення його безпеки та розвитку [1]. Окрім того, встановлено, що професором О. Сумцем було досліджено понад 50 трактувань дефініції «логістична система», що наведені в численних наукових публікаціях вітчизняних і закордонних фахівців [16]. Визначена сукупність трактувань була систематизована і розподілена на дві групи. До першої групи належали трактування, де практично в явній формі не виявляється функція забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання. Ця група термінів склала 81,48 % від загальної кількості досліджених трактувань дефініції «логістична система».

До другої групи віднесені визначення дефініції «логістична система», де з різним ступенем явності автори ввели в зміст трактування функцію економічної безпеки. Відсоток даної групи менший за першу групу і склав 18,52 % від загальної кількості трактувань. Аналіз існуючих визначень категорії «логістична система» свідчить, що переважаюча їх частина ґрунтується на принципах ендогенного підходу. Це надало можливість науковцям детально вивчити питання змісту та декомпозиції системи, а також дослідити функції та особливості її елементів і зв'язків між ними. Також, це дало змогу визначити ступінь та характер зв'язності однотипних елементів та елементів різних типів. У межах ендогенного підходу, ЛС є поліструктурним комплексом елементів та зв'язків, які здатні трансформувати потоки ресурсів у часі і просторі. Для розгляду можливостей ЛС як інструменту забезпечення економічної безпеки, важливо використати екзогенний підхід. У межах цього підходу з'являється можливість розглянути її поведінку в конкретних умовах функціонування та вимогах зовнішнього і внутрішнього логістичного середовища. На сьогодні з цього боку нам відомо, що ЛС є відкритою адаптивною економічною системою з наявністю значної кількості зовнішніх зв'язків. Така характеристика є надто узагальненою щодо поведінки системи. Вона не враховує ані конкретних умов, ані тим більше вимог стосовно її функціонування. Тому, останнім часом з'являються публікації, які висвітлюють сутність ЛС підприємств окремих сфер та галузей [6;11]. На сьогодні можна стверджувати, що в межах екзогенного підходу поведінка ЛС зумовлена, в першу чергу, її властивостями та здатностями: до відкритості, адаптивності, схильністю до розширення зовнішніх зв'язків, прагненням до інтеграції елементів, регламентованості та узгодженості дій, а також координації та синхронізації процесів. Найбільш детально ідентифікувати поведінку системи можливо лише досліджуючи конкретну ЛС, яка має індивідуальні особливості та здатності. Однак, навіть на рівні певного узагальнення очевидним є той факт, що реалізація системного під-

ходу, який закладено в основу структурування елементів та декомпозиції зв'язків ЛС, сприяє упорядкуванню дій та процесів, які звершують суб'єкти цієї системи. Це слугує збільшенню ступеня її впорядкованості, і безпосередньо впливає на підвищення рівня економічної безпеки. В аспекті економічної безпеки поведінка ЛС зумовлена прагненням до адекватної реакції до чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, які суб'єкти системи ідентифікують як потенційно чи реально деструктивні. Варто зазначити, що базовими складовими, які безпосередньо є інструментами реалізації характеру чи сценарію поведінки ЛС в умовах впливу зовнішніх та внутрішніх деструктивних чинників, є зв'язки між елементами. Ключевими в сенсі вирішення завдань економічної безпеки є управлінські зв'язки. Для ефективного вирішення завдань економічної безпеки ці зв'язки повинні бути надійними, тому що саме вони забезпечують адекватність, оперативність, результативність та раціональність реалізації рішень стосовно забезпечення безпеки ЛС.

На завершальному етапі здійснювали порівняльний аналіз дефініцій «забезпечення економічної безпеки» та «логістична система». Проведений аналіз свідчить про певну змістовну залежність цих абстракцій. Виявлено, що ЛС підприємства здатна забезпечувати економічну безпеку підприємства завдяки реалізації таких заходів:

- а) за рахунок формування партнерського середовища учасників логістичної діяльності як в межах внутрішнього, так і зовнішнього логістичного середовища;
- б) за рахунок структурування елементів ЛС та налагодження зв'язків між її внутрішніми та зовнішніми суб'єктами;
- в) за рахунок забезпечення оптимальної організації і управління потоковими процесами, тобто за рахунок надання поточним процесам кількісних параметрів і якісних характеристик у відповідності з вимогами зовнішнього середовища;
- г) за рахунок мінімізації витрат на ресурси і процеси, зокрема, за рахунок мінімізації загальних та поелементних логістичних витрат;
- д) за рахунок модифікації організаційної структури управління із зменшенням її рівнів та визначенням центрів відповідальності витрат і чітких меж керуваності в параметрах потоків;
- е) за рахунок високої компетентності, мобільності та гнучкості логістичного персоналу;
- ж) за рахунок широкого використання інформаційно-комп'ютерних, телекомунікаційних та ідентифікаційних і навігаційних систем;
- з) за рахунок реалізації системи заходів правового, організаційного й інженерно-технічного характеру.

Висновки

Отже, в роботі здійснено аналіз сучасних поглядів на ЛС з позиції можливості вирішення нею завдань забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємства, яке функціонує в слабко структурованому та недостатньо унормованому логістичному середовищі.

Встановлено, що реалізація системного підходу, який закладено в основу структурування елементів та декомпозиції зв'язків ЛС, сприяє упорядкуванню дій та процесів у межах цієї системи, що слугує зниженню її ентропійного потенціалу і безпосередньо впливає на підвищення рівня економічної безпеки. Важливими складовими, які практично впливають на поведінку ЛС в умовах впливу зовнішніх та внутрішніх деструктивних чинників, є зв'язки між елементами. Ключовими в сенсі вирішення завдань економічної безпеки є управлінські зв'язки. Задля ефективного вирішення завдань економічної безпеки ці зв'язки

забезпечують адекватність, оперативність, результативність та раціональність реалізації рішень щодо забезпечення безпеки ЛС.

У межах екзогенного підходу, поведінка ЛС у сфері забезпечення економічної безпеки підприємства спрямована на реалізацію низки заходів. До яких, в першу чергу, ми відносимо наступні. Прагнення до зростання ступеня структурування елементів ЛС для налагодження зв'язків між її внутрішніми та зовнішніми суб'єктами. Це забезпечує вищий ступінь структурної та ієрархічної зв'язності між елементами ЛС. Формування партнерського середовища учасників логістичної діяльності як в межах внутрішнього, так і зовнішнього логістичного середовища. Забезпечення оптимальної організації і управління потоковими процесами, що надає поточним процесам кількісних параметрів і якісних характеристик, адекватним вимогам зовнішнього середовища і, в першу чергу, кінцевих споживачів цінностей. Модифікація організаційної структури управління із зменшенням її рівнів. Зменшення ієрархічності управлінських зв'язків, насамперед, впливає на адекватність реалізованих рішень запланованим та оперативність їх реалізації. Шляхом мінімізації витрат на ресурси і процеси, зокрема, за рахунок мінімізації загальних та поелементних логістичних витрат, та визначенням центрів відповідальності витрат і чітких меж керованості в параметрах потоків. Формуванням високої компетентності, мобільності та гнучкості логістичного персоналу. Прагненням до широкого використання інформаційно-комп'ютерних, телекомунікаційних та ідентифікаційних і навігаційних систем. А також шляхом реалізації системи заходів безпеки правового, організаційного й інженерно-технічного характеру.

Література

1. Алькема В. Г. Система економічної безпеки логістичних утворень: [монографія] / В. Г. Алькема. – К. : Університет економіки та права «КРОК», 2011. – 378 с.
2. Алькема В. Г., Кириченко О. С. Економічна безпека суб'єктів логістичної діяльності : навчальний посібник. – К. : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2016. – 350 с.
3. Джонсон Дж., Вуд Д., Вордлоу Д., Мерфи-мл. П. Современная логистика / пер. с англ. – М. : ИД «Вильямс», 2002. – 624 с.
4. Дыбская В. В. Логистика: учебник / [В. В. Дыбская, Е. И. Зайцев, В. И. Сергеев, А. Н. Стерлигова] ; под ред. В. И. Сергеева. – М. : Эксмо, 2011. – 944 с. – (Полный курс МВА).
5. Куркін М. В., Понікаров В. Д., Назаренко Д. В. Контроль та захист економічної безпеки діяльності підприємств : навчальний посібник. – Х. : ФОП Павленко О. Г. – ВД «ІНЖЕК», 2010. – 300 с.
6. Кристофер М., Пэк Х. Маркетинговая логистика. – М. : Издательский дом «Технологии», 2005. – 200 с.
7. Крикавський С. В. Логістичні системи : навчальний посібник / С. В. Крикавський, Н. В. Чернописька. – Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2009. – 264 с.
8. Посилкіна О. В. Логістичний менеджмент фармацевтичного підприємства / О. В. Посилкіна, Р. В. Сагайдак-Нікітюк, Г. В. Загорій, О. Ю. Горбунова, А. П. Юрченко : [монографія]. – Харків : НФаУ, 2011. – 772 с.
9. Скоробогатова Т. Н. Логистизация как средство обеспечения экономической безопасности предприятия / Т. Н. Скоробогатова // Культура народов Причерноморья. – №43. – С. 108-114.
10. Сумець О. М. Логістичні системи: сутність, зміст, особливості проектування / О. М. Сумець, Т. М. Кротенко. – Харків. Міськдрук, 2011. – 80 с. – (Препринт).
11. Сумець О. М. Сучасні підходи до тлумачення дефініції «Логістична система» / О. М. Сумець // Наук. журнал «Вісник Східноукраїнського нац. ун-ту ім. Володимира Даля». – 2013. – Ч. 1. – № 5 (194). – С. 106-110.
12. Сумець О. М. Основні компоненти логістичного менеджменту в аспекті забезпечення безпеки й ефективної логістичної діяльності підприємств / О. М. Сумець // Наук.-техн. зб. «Комунальне господарство міст». – Вип. 111. – Сер. : Економічні науки. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – С. 194-201.

13. *Сумець О. М.* Аспект економічної безпеки підприємства в трактуванні дефініції «логістична система» / О. М. Сумець // *Наук.-техн. зб. «Комунальне господарство міст»*. – Вип. 113. – Сер. : Економічні науки. – Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2014. – С. 253-258.

14. *Колодка Я. В.* Особливості та оптимізація логістичних систем підприємств сільськогосподарської галузі / Я. В. Колодка / *Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка»*. – Вип. 2. – 2014 (51). – С. 131-136.

15. *Валькова Н. В.* Логістичні системи: визначення, класифікація та роль на різних рівнях управління / Н. В. Валькова // *Молодий вчений*. – №2 (7). – лютий 2015 р. – С. 146-150.

16. *Притуляк Н. С.* Логістична система – основа підвищення ефективності функціонування підприємств сфери послуг / Н. С. Притуляк // *Науково-виробничий журнал Інноваційна економіка*. – 2013 [44] – № 6. – С. 218-221.

УДК 347.775

В.С. Сідак
*член-кореспондент Національної академії
педагогічних наук України,
доктор історичних наук, професор,
проректор з наукової роботи
Університет економіки та права «КРОК»*

Конкурентна розвідка в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання

У статті розкривається сутність конкурентної розвідки як складової економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. Показана роль професійних кадрів у розв'язанні завдань, поставлених перед конкурентною розвідкою, та шляхи їх підготовки й виховання.

Ключові слова: *детектив, конкурентна розвідка, конкурентна контррозвідка, аналітично-пошукова діяльність, економічна безпека підприємства, економічна безпека суб'єктів господарювання.*

В.С. Сідак
*член-кореспондент Національної академії
педагогічних наук України,
доктор історических наук, професор,
проректор по науковій роботі
Університет економіки и права «КРОК»*

Конкурентная разведка в системе экономической безопасности субъектов хозяйствования

В статье раскрывается сущность конкурентной разведки как составляющей экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности. Показана роль профессиональных кадров в решении задач, поставленных перед конкурентной разведкой, и пути их подготовки и воспитания.